

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

CLASSIFICATION OF APPROACHES TO ASSESSING THE ECONOMIC SECURITY OF AN ENTERPRISE

Коптєва Г.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та оподаткування,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Koptieva Hanna

PhD (Economics), Associate Professor,
Department of Management and Taxation,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

У статті досліджено та узагальнено сучасні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства, їхній зміст, переваги та обмеження. Відсутність єдиного підходу до визначення класифікаційних ознак підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства ускладнює обґрунтування вибору підходу та дає змогу стверджувати, що кожний із них має певні обмеження у використанні підприємством. Із метою формування методологічного підґрунтя процесу такої оцінки удосконалено класифікацію підходів до оцінки економічної безпеки підприємства та методичного забезпечення з урахуванням особливостей його бізнес-процесів. Найбільш прийнятним підходом до оцінки економічної безпеки підприємства, на нашу думку, є процесний підхід. Виявлено, що особливості бізнес-процесів торговельних підприємств пояснюються характером створюваної цінності та мають специфічні види загроз, що зумовлюють існування різних складників економічної безпеки. Таким чином, економічна безпека підприємства виступає наслідком, результатом правильно вибудованих та налагоджених бізнес-процесів.

Ключові слова: економічна безпека, оцінка економічної безпеки, підходи, методи, бізнес-процеси торговельного підприємства.

В статье исследованы и обобщены современные подходы к оценке экономической безопасности предприятия, их содержание, преимущества и ограничения. Отсутствие единого подхода к определению классификационных признаков подходов к оценке уровня экономической безопасности предприятия затрудняет обоснование выбора подхода и позволяет утверждать, что каждый из них имеет определенные ограничения в использовании предприятием. С целью формирования методологических основ процесса такой оценки усовершенствована классификация подходов к оценке экономической безопасности предприятия и ее методического обеспечения с учетом особенностей его бизнес-процессов. Наиболее приемлемым подходом к оценке экономической безопасности предприятия, по нашему мнению, является процессный подход. Выявлено, что особенности бизнес-процессов торговых предприятий объясняются характером создаваемой ценности и имеют специфические виды угроз, обуславливающих существование различных составляющих экономической безопасности. Таким образом, экономическая безопасность предприятия выступает следствием, результатом правильно выстроенных и отлаженных бизнес-процессов.

Ключевые слова: экономическая безопасность, оценка экономической безопасности, подходы, методы, бизнес-процессы торгового предприятия.

The article examines and summarizes modern approaches to assessing the economic security of an enterprise, identifies their content, advantages and disadvantages. The analysis of various sources has shown that today there is no single scientifically based approach and methodology for assessing the economic security of an enterprise, which is primarily due to the lack of common criteria for assessing economic security, the choice of a system of indicators that characterize it, as well as methodological approaches to determining its level. The absence of a unified approach to determining the classification criteria for assessing the level of economic security of an enterprise makes it difficult to justify the choice of approach and allows us to assert that each of the approaches we have considered

has certain limitations in the use of the enterprise. Having studied the advantages and disadvantages of various approaches to managing the economic security of the enterprise, we can conclude that management based on the process approach has undeniable advantages, and the orientation of enterprise management process approach is a priority in today's tough competition and dynamic market environment. This is due to the fact that any enterprise is based on its business processes, the correct organization and improvement of which gives the company significant competitive advantages. Thus, the economic security of the enterprise is a consequence, the result of correctly built and debugged business processes. It is their structured sequence that involves using the necessary and sufficient resources at the entrance and creating a valuable product (service) for the consumer at the exit. Improved classification of approaches to assessing the economic security of the enterprise and its methodological support, taking into account the features of its business processes. Identified threats to the economic security of a commercial enterprise in the context of business processes. It is proved that the peculiarities of business processes of trade enterprises are explained by the nature of the value created and have specific types of threats that cause the existence of various components of economic security.

Key words: economic security, assessment of economic security, approaches, methods, business processes of a trade enterprise.

Постановка проблеми. Достовірна та адекватна оцінка стану економічної безпеки підприємства є визначальною для формування обґрунтованих висновків та прийняття управлінських рішень. Завдання оцінки стану економічної безпеки досить складне і вимагає значних зусиль для інтерпретування, що зумовлюється великою кількістю чинників та особливостей функціонування, які необхідно врахувати. До того ж, таке завдання вимагає від менеджерів підприємства досконалого володіння чисельними прийомами та методичним інструментарієм. Отже, система показників і індикаторів економічної безпеки важлива не сама по собі, а як засіб (інструмент) попередження критичних ситуацій, досягнення цілей безпечного розвитку підприємства.

Оскільки підприємство є динамічною системою, то і його економічна безпека також є динамічною та потребує постійного контролю та оцінки усіх її складників (елементів системи). Тому важливим є вибір інструментарію для здійснення такої оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінкою економічної безпеки підприємства за різними науковими підходами займалися такі вчені, як Т.Г. Васильців [1], С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова [2], Т.С. Клебанова [3], Д.В. Ковалев [4], Г.В. Козаченко [5], О.М. Ляшенко [6], І.П. Отенко [7], В.П. Пономарев [8] та інші [9–12].

Проведений аналіз різних джерел показав, що нині існує плюралізм наукових підходів до оцінки економічної безпеки підприємства, що насамперед зумовлюється множиною критеріїв оцінки економічної безпеки, систем показників (індикаторів), що її характеризують, а також методів визначення її рівня.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність різних методичних підходів та вагомих наукових праць, виникає потреба та доцільність їх системної класифікації та узагальнення з метою встановлення переваг та обмежень, їх вдосконалення та розроблення більш комплексних та достовірних методик.

Мета дослідження. Метою статті є розроблення класифікації підходів до оцінювання економічної безпеки та методів їх забезпечення на засадах компаративного аналізу та узагальнення наявних підходів та результатів власних досліджень.

Для досягнення сформульованої мети дослідження та представлення власної позиції нами сформульовано такі гіпотези:

- 1) унікальність системи економічної безпеки потребує специфікації методів її оцінки;
- 2) особливості бізнес-процесів торговельних підприємств пояснюються характером створеної цінності та мають специфічні види загроз, що зумовлюють існування різних складників економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Узагальнення наявних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств, наведених в працях фахівців [1–12], дало змогу систематизувати їх. Нині відомі такі підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, як: індикаторний (пороговий); функціональний (ресурсно-функціональний); програмно-цільовий (комплексний); системний; економіко-математичний; стратегічно-цільовий; ранговий підхід та інші. Характеристика основних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств відображена у табл. 1.

Серед низки методичних підходів щодо оцінки рівня економічної безпеки особливе місце вченими відводиться індикаторному, функціональному (ресурсно-функціональному) та програмно-цільовому підходам [4; 5; 6].

Деякі автори виділяють й інші підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства:

- фінансовий підхід [5], приділяючи значну увагу аналізу фінансового стану підприємства;
- результативний підхід [5] та його різновид – прибутково-інвестиційний підхід [7], як критерій авторами пропонується використовувати чистий прибуток (або реінвестований) підприємства. Хоча прибуток і є головною метою підприємства, але він не є результатом, що

Таблиця 1

Характеристика підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств

Сутність підходу	Автори	Переваги	Обмеження
<i>Індикаторний (пороговий) підхід</i>			
Полягає у встановленні рівня економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників, що характеризують різні аспекти господарської діяльності підприємства, з індикаторами	Д. Ковальов, І. Плетнікова [4], І.П. Отенко [6], Л.В. Гнилицька [7]	ефективно побудована система індикаторних показників надійно сигналізуватиме про порушення того чи іншого аспекту діяльності підприємства	відсутня методична база визначення індикаторів, що враховують особливості діяльності підприємства, галузеву належність; відсутність єдиної думки відносно сукупності показників, що характеризують діяльність підприємства і відповідають певному рівню його економічної безпеки; умовність встановлення порогових значень
<i>Ресурсно-функціональний підхід</i>			
Передбачає визначення рівня економічної безпеки за допомогою оцінки ефективності використання ресурсів підприємства	І. П. Отенко [6], Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко [5]	системність підходу до проблем дослідження; адекватне відображення діяльності підприємства в комплексі, повнота ретроспективного дослідження на основі його звітності; простота в розрахунках та зрозумілість	відсутність зацікавленості функціональних підрозділів підприємства в кінцевому продукті його діяльності
<i>Прозрамно-цільовий (комплексний) підхід</i>			
Базується на порівнянні фактичних показників з певними цільовими орієнтирами діяльності та розвитку підприємства, що визначені умовами його економічно безпечного стану	С.Б. Довбня, Н. Ю. Гічова [2], І. П. Отенко [6]	Відбір показників, визначення методів їх інтегрування; встановлення коефіцієнтів значущості часткових показників на основі методів експертних оцінок	значний вплив суб'єктивного фактора (думки експертів); не передбачає розкладання на взаємопов'язані процедури як на «виході» з постачальниками, так і на «виході» з покупцями і замовниками.
<i>Економіко-математичний підхід</i>			
Передбачає використання функціональної залежності показників діяльності суб'єктів господарювання	Д. Ковальов, І. Плетнікова [4]	дослідження статистичної значущості вхідних параметрів забезпечує обрання найбільш впливових із них, врахування специфічних особливостей підприємств, що підвищує достовірність результатів класифікації	трудомісткість процесу побудови моделі вимагає формування масиву статистичних даних для здійснення дослідження; нездатність до швидкої зміни налаштування моделі відносно системи вхідних параметрів
<i>Ситуаційний підхід</i>			
Включає елементи системного аналізу, дозволяє здійснювати ефективне управління конкретною ситуацією та приймати адекватні рішення	В.Л. Шульц, В.В. Циганов, Р.Ф. Ідрисов, Н.Н. Терехова [8]	створення технологій розробки сценаріїв, які забезпечують прийняття найбільш ефективних управлінських рішень у складних невизначених ситуаціях, коли втрачені і збитки неминучі і їх необхідно звести до мінімуму	вимагає від менеджерів глибоких знань, вміння швидко орієнтуватися в мінливій умовах, організовувати підлеглих, творчо підходити до справи; відсутнє узгодження між підрозділами; відсутність стратегічного планування
<i>Процесний підхід</i>			
Забезпечується за допомогою правильної організації, управління та вдосконалення бізнес-процесів, що відбуваються на підприємстві	Н.С. Краснокутська, Г.М. Колтєва [9]	сконцентрований на досягненні результатів (створенні цінності); чіткий розподіл відповідальності між працівниками підприємства; гнучкість в процесі досягнення поставлених цілей	необхідність документального оформлення кожного процесу, а також регламентація управління, розробка стандартів; освоєння персоналом підприємства нових навичок і знань

відображає сукупність факторів, які створюють безпечні умови функціонування підприємства;

– імовірнісний підхід (підхід, заснований на теорії економічних ризиків) [7], побудований на оцінюванні імовірності банкрутства. Цей підхід, на наш погляд, звужує поняття економічної безпеки підприємства, але його доцільно використовувати для оцінки фінансової складової економічної безпеки підприємства.

Найвні підходи до оцінки економічної безпеки здебільшого повторюють або поєднують один одного та найчастіше спрямовані на аналіз фінансового стану (фінансової стійкості) підприємства, ділової активності, визначення вірогідності банкрутства, конкурентоспроможності тощо.

Автори Л.В. Фролова, О.В. Роженок пропонують використовувати системний підхід, який дозволяє оцінити не тільки стан об'єкта дослідження, а й напрям його розвитку [10, с. 203]. Л. Гнилицькою [7, с. 264] запропоновано використовувати системно-цільовий підхід до оцінки економічної безпеки підприємства, в основу якого автор поклала систему збалансованих показників (індикаторів економічної безпеки). Проте, на наш погляд, такий підхід є різновидом індикативного методу (визначення порогових значень показників) і програмно-цільового (досягнення стратегічних цілей підприємства). Стратегічно-цільовий підхід, також, на наш погляд, є різновидом програмно-цільового (комплексного) підходу.

Найбільш прийнятним підходом до оцінки економічної безпеки підприємства, на нашу думку, є процесний підхід. Це пов'язано з тим, що в основі будь-якого підприємства лежать його бізнес-процеси, правильна організація і вдосконалення яких дає підприємству вагомі конкурентні переваги. Таким чином, економічна безпека підприємства виступає наслідком, результатом правильно вибудованих та налагоджених бізнес-процесів. Саме їх структурована послідовність передбачає використання необхідних і достатніх ресурсів на вході та створення цінного для споживача продукту (послуги) на виході [9, с. 91].

Переваги процесного підходу до забезпечення економічної безпеки, на наш погляд, небезпідставні, особливо в порівнянні з іншими: недоліками системного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства, так само як ситуаційного і функціонального, можна вважати певні труднощі його реалізації на практиці.

Системний і функціональний (ресурсно-функціональний) підходи є досить широкими, що за спроби охопити всі системні одиниці і функціональні області діяльності підприємства приводять до відсутності конкретності в якісній визначеності поняття економічної безпеки підприємства. Ці підходи відчують також сильний вплив суб'єктивізму, як в оцінці можливого або понесеного збитку, так і в процесі розподілу

питомої ваги системних одиниць або функціональних складників під час розрахунку сукупного показника економічної безпеки підприємства. Отже, детальне розроблення і контроль за забезпеченням економічної безпеки підприємства значно ускладнюють практичну реалізацію цих двох підходів.

Недосконалість ситуаційного підходу проявляється в тому, що прийняте рішення в одному підрозділі підприємства часто виявляється проблемою для іншого, тобто відсутнє узгодження між підрозділами. Кожен підрозділ організації по-різному реагує на одні і ті ж впливи зовнішнього середовища залежно від типу діяльності, внутрішніх процесів, технології, організаційної структури, в результаті чого ефективність управління економічною безпекою не розглядається як результируюча діяльність всього підприємства: увага зосереджується тільки на якомусь одному важливому елементі організаційної структури.

За процесного ж підходу економічна безпека пронизує всі рівні організаційної структури підприємства. Кожен бізнес-процес з усієї сукупності процесів фінансово-господарської діяльності підприємства, на якому б рівні він не відбувався, на своєму «виході» сконцентрований на досягненні результатів (створенні цінності), що забезпечують безпеку господарської діяльності. Звичайно ж, не менш важливими залишаються ресурси як необхідна умова для здійснення різних бізнес-процесів, і проміжне положення між «входом» і «виходом» бізнес-процесу, тобто здійснюються дії (створюється цінність).

Перевагою процесного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства є і те, що його застосування супроводжується цілою низкою таких якісних змін:

– відбувається чіткий розподіл відповідальності між працівниками підприємства за досягнення поставлених цілей на відміну від системного і функціонального підходів, що приводить до мінімального контролю за їхньою діяльністю;

– на відміну від системного підходу кількість необхідних погоджень між працівниками підприємства та підрозділами мінімізується, але, на відміну від ситуаційного підходу, цих узгоджень досить для запобігання розбіжностям між ними;

– процесний підхід дає можливість структурним підрозділам бути більш гнучкими та можливість самостійно приймати управлінські рішення в процесі досягнення поставлених цілей, на відміну від системного і функціонального (ресурсно-функціонального) підходів;

– на відміну від функціонального, за процесного підходу увага концентрується на діяльності працівників підприємства, підрозділів, а не на адмініструванні та обов'язковому виконанні функцій в суворій послідовності;

– процесний підхід надає єдину лінію розвитку управління підприємством, що приводить до спрощення багаторівневих ієрархічних органі-

заційних структур, властивих функціональному підходу, і забезпечує більшу орієнтацію підприємства на споживача.

Отже, не заперечуючи важливості наявності ресурсів або персоналу, без яких бізнес-процеси неможливо було би здійснити, слід зауважити, що в основі всієї діяльності підприємства знаходяться бізнес-процеси, а не стан ресурсів або персоналу підприємства.

Однак майже у всіх розглянутих підходах є обмеження: складність практичної реалізації окремих розробок (деякі підходи потребують значних соціологічних досліджень, спеціальних програмних продуктів), недоступність повного обсягу необхідної інформації (через закритість або її відсутність) тощо. При цьому перелік індикаторів повинен забезпечувати проведення максимально достовірного і якісного моніторингу, можливість швидкого одержання інформації та їхніх розрахунків. Процесний підхід також не позбавлений певних обмежень, однак не можна не відзначити, що ті підприємства, де запроваджено процесний підхід, забезпечують більш ефективну діяльність.

Таким чином, можна дійти висновку, що для оцінки економічної безпеки підприємств запропоновано велику кількість підходів, що підтверджує гіпотезу про унікальність системи економічної безпеки, яка потребує специфікації методів її оцінки.

Тому, систематизувавши наявні та власні напрацювання, пропонуємо класифікувати підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства (ЕБП) з урахуванням особливостей його бізнес-процесів (табл. 2).

Запропонована класифікація підходів до оцінки економічної безпеки підприємства є універсальною та може доповнюватися новими підходами і їхнім методичним забезпеченням. Зауважимо, що наведений у табл. 2. поділ є доволі умовним, оскільки на практиці можливе інтеграційне поєднання різних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства та його бізнес-процесів, загальне їх підпорядкування єдиній меті – успішному функціонуванню та розвитку підприємства в майбутньому, що конкретизується через систему цільових орієнтирів і планових показників діяльності.

Таблиця 2

Класифікація підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства та його методичного забезпечення

Ознака класифікації	Підходи	Стислий зміст підходу з урахуванням особливостей бізнес-процесів	Методи
1	2	3	4
За фактором часу	статичний	порівняння фактичних (статичних) показників ЕБП з встановленими пороговими (індикаторними) значеннями, значення відхилення від яких визначає рівень ЕБП	нормування, статичних відносних величин, бальні (рейтингові) оцінки
	динамічний	порівняння фактичного (інтегрального) показника ЕБП з показниками минулих періодів або стратегічними цілями	статичних відносних величин, бальні (рейтингові) оцінки
За об'єктами оцінювання	системний	ЕБП розглядається як система взаємопов'язаних складових, оцінювання яких вимагає застосування певних критеріїв і показників	декомпозиції, ієрархії, кореляційно-регресійного аналізу
	процесний	ЕБП забезпечується під час здійснення основних і допоміжних бізнес-процесів, тому оцінювання ЕБП потребує як опису цільових (еталонних) результатів бізнес-процесів за певними характеристиками, так і їх порівняння із досягнутим рівнем; декомпозиція діяльності підприємства на бізнес-процеси	факторного аналізу, декомпозиції
	ресурсно-функціональний	оцінка ефективного використання ресурсів за функціональними складовими (фінансова, інтелектуально-кадрова, інформаційна, маркетингова, інтерфейсна, правова та інші)	статичних відносних величин, функціональної залежності, декомпозиції
	програмно-цільовий	відбір та інтегрування показників, які визначають рівень ЕБП; декомпозиція діяльності підприємства на бізнес-процеси	матричного аналізу, кластерного і багатокритеріального аналізу
	ситуаційний	розробки сценаріїв	факторного аналізу

1	2	3	4
За цільовою спрямованістю	поточний	аналіз відхилень фактичних показників від нормативних (рекомендованих) показників і оцінка їх впливу на виконання поточних планів	економічного аналізу
	тактичний	аналіз відхилень фактичних показників від нормативних (рекомендованих) показників і оцінка їх впливу на виконання середньострокових планів	статичних відносних величин
	стратегічний	встановлення кількісних та якісних цільових орієнтирів діяльності на перспективу; порівняння показників стратегічного плану з досягнутими за певний період результатами	прогностичні
За виміром показників	за одиничним показником	оцінка на основі фінансових, не фінансових, кількісних, якісних показників	економічного аналізу
	за групою показників	оцінка на основі показників наявності чинників, загроз, засобів попередження загроз	бінарна оцінка, опитування, тестування
За визначенням порогових значень	нормативний (рекомендований)	встановлення нормативів (внутрішніх, галузевих тощо) показників діяльності, що характеризують чинники ЕБП. Для кожного бізнес-процесу є свої специфічні нормативи	нормативний
	порівняльний (бенчмаркетинговий)	встановлення еталонних показників (показники конкурентів, середньогалузеві, середньостатистичні)	бенчмаркетингу, порівнянь
	цільовий (програмно-цільовий, стратегічний)	встановлення цільових орієнтирів стратегії розвитку підприємства	ціле покладання, евристичні (експертні), прогностичні, стратегічного управління (SMART), кластерний аналіз
За формуванням моделі інтегрального показника	статичний	розрахунок інтегрального показника на засадах моделей статистичного	статистичних середніх
	економіко-математичний	розрахунок інтегрального показника на засадах моделей економіко-математичного аналізу та моделювання	факторного аналізу, лінійного програмування
За формуванням моделі інтегральної оцінки	дескриптивний	якісна оцінка за певною шкалою трансформації кількісного значення показника ЕБП в якісний вимір	дескриптивні, метод шкал
	кількісний	кількісна оцінка в системі реальних чисел у діапазонах $(-\infty; \infty)$ або $(-1; 1)$ або $(0; 1)$	абсолютних величин, бінарної оцінки
	графічний (графоаналітичний)	побудова матриць (за показниками оцінки стану або перспектив розвитку підприємства), графічна інтерпретація результатів оцінки та поділ показників на групи стимуляторів і дестимуляторів; відображення зв'язку між бізнес-процесами	матричного аналізу, графічного аналізу

Узагальнено та доповнено на підставі джерел [9; 12]

Наступним етапом дослідження згідно із сформульованими гіпотезами стало вивчення бізнес-процесів як об'єктів управління та джерела виникнення загроз.

Розгляд архітектури підприємства з погляду бізнес-процесів і функціонального складника загроз дає змогу керівництву підприємства сформувати уявлення про об'єкт безпеки, визначити проблемні сфери, найбільш схильні до

виникнення і дії загроз, детермінувати суб'єктів, чиї дії можуть привести до їх реалізації, сфокусувати увагу на способах оцінки ризику, висловитися про можливий час реагування, але, найголовніше розробити практичні заходи забезпечення економічної безпеки [11, с. 14].

Отже, загрози економічній безпеці торговельного підприємства в контексті бізнес-процесів наведені у табл. 3.

Таблиця 3

**Загрози та складники економічної безпеки торговельного підприємства
за типами його бізнес-процесів**

Бізнес-процеси підприємства	Загрози економічної безпеки	Складові частини економічної безпеки
<i>Основні бізнес-процеси</i>		
1. Дослідження ринку та потреб споживачів	зниження платоспроможного попиту; недосконалість законодавства; неправильне формування асортиментної та цінової політики;	Інформаційна, кадрова, маркетингова, соціальна, ринкова
2. Закупівля товарів	недобросовісна конкурентна політика; демпінг цін; несвоєчасність поставок матеріальних ресурсів; розрив зв'язків;	Фінансова, кадрова, інформаційна, правова, репутаційна, кадрова
3. Транспортування товарів та вантажно-розвантажувальні роботи	невиконання умов договору поставки; непередбачуване збільшення цін на товари і витрат на їх поставку;	Фінансова, кадрова, інформаційна, техніко-технологічна, логістична
4. Зберігання товарів	поставки неякісної продукції; крадіжки; збільшення дебіторської заборгованості покупців; отримання претензій від покупця; зниження продуктивності праці	Фінансова, кадрова, інформаційна, техніко-технологічна, майнова
5. Реалізація товарів та після продажне обслуговування	формування негативної думки про підприємство у зовнішніх контрагентів; ігнорування рекламної діяльності; порушення правил післяпродажного обслуговування та інші	Фінансова, кадрова, інформаційна, техніко-технологічна, силова, продуктова, інтерфейсна, репутаційна, маркетингова
<i>Допоміжні (обслуговуючі) бізнес-процеси</i>		
1. Внутрішньогосподарське забезпечення (підтримка інфраструктури)	Високий рівень фізичного та морального зносу обладнання та техніки; псування і знищення активів; порушення режиму збереження конфіденційної інформації;	Фінансова, кадрова, інформаційна, техніко-технологічна
2. Інформаційне забезпечення	витік інформації; несанкціонованого доступу до комерційної інформації	Інформаційна, кадрова
3. Забезпечення безпеки	або її розповсюдження; відсутність або недостатній об'єм інформації про конкурентів, споживачів та ринки збуту продукції; відсутність охорони та сучасних засобів спостереження; недостатній рівень індивідуального захисту робітників та інші	Кадрова, силова
<i>Управлінські бізнес-процеси</i>		
<i>Бізнес-процеси управління</i>		
1. Управління фінансами	Порушення фінансової дисципліни; обмеженість фінансових ресурсів для розвитку підприємства; несвоєчасне погашення зобов'язань; зміни у податковому та митному законодавстві; недобросовісна конкуренція, рейдерські атаки; відтік кваліфікованих кадрів; прорахунки в тактичному та стратегічному плануванні та інші	Фінансова, інформаційна, кадрова, маркетингова
2. Управління людськими ресурсами		
3. Управління маркетингом та конкуренцією		
4. Стратегічне управління		
<i>Бізнес-процеси розвитку</i>		
1. Розвиток розуміння ринку та споживачів	Вибір ненадійних партнерів та інвесторів; відсутність чіткої концепції, стратегії і програми соціально-економічного розвитку з реально досяжними цілями; неспроможність об'єктивно оцінити кваліфікацію кадрів та їх компетентність; відсутність системи підвищення кваліфікації працівників підприємства та інші	Інформаційна, кадрова, соціальна, маркетингова, ринкова
2. Розвиток стратегії та місії підприємства		
3. Управління проектами розвитку		
4. Розвиток та навчання, персоналу		

Джерело: систематизовано та доповнено на основі [1, с. 123–125; 9, с. 91; 11, с. 16–17]

Типологізація економічних ризиків та загроз за бізнес-процесами функціонування та розвитку торговельного підприємства з урахуванням складників економічної безпеки (табл. 3) дала змогу визначити їхню широку сукупність. Виявлено, що з огляду на особливості ведення фінансово-господарської діяльності в торгівлі найбільш негативні наслідки можуть зумовити загрози, які стосуються фінансової, інформаційної, кадрової та продуктової складових частин безпеки.

Отже, можна дійти висновку, що особливості бізнес-процесів торговельних підприємств пояснюються характером створюваної цінності та мають специфічні види загроз, що зумовлюють існування різних складових частин економічної безпеки.

Висновки. Дослідження наявних класифікацій та змісту основних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення класифікаційних ознак підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, що ускладнює обґрунтування вибору підходу та дає змогу стверджувати, що кожний із розглянутих нами

підходів має певні обмеження у використанні підприємством. Дослідивши переваги та обмеження різних підходів до управління економічною безпекою підприємства, можна дійти висновку, що управління на основі процесного підходу має беззаперечні переваги, а орієнтація управління підприємством на процесний підхід є пріоритетним в сучасних умовах жорсткої конкурентної боротьби і динамічного ринкового середовища. Удосконалено класифікацію підходів до оцінки економічної безпеки підприємства з урахуванням особливостей його бізнес-процесів та його методичного забезпечення. Доведено, що особливості бізнес-процесів торговельних підприємств пояснюються характером створюваної цінності та мають специфічні види загроз, що зумовлюють існування різних складових частин економічної безпеки. Логічним продовженням систематизації вбачається вдосконалення методологічних підходів та методичного інструментарію моделювання та оцінки економічної безпеки бізнес-процесів торговельних підприємств, що є предметом подальших досліджень автора.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильців Т.Г., Микитюк Р.М. Удосконалення методики оцінювання економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.14. С. 181–188.
2. Довбня С.Б., Гічова Н.Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Фінанси України*. 2008. № 4. С. 88–97.
3. Клебанова Т.С., Сергієнко Є.А. Моделі оцінки, аналізу та прогнозування економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2006. № 8. С. 65–72.
4. Ковальов Д., Плетникова І. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Економіка України*. 2001. № 4. С. 35–40.
5. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. К. : Лібра, 2003. 280 с.
6. Отенко І.П., Яртим І.А. Оцінювання економічної безпеки в процесах розвитку підприємства. *Бізнес Інформ*. 2013. № 11. С. 255–261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_11_43 (дата звернення: 20.02.2020)
7. Гнилицька Л.В. Використання концептуальних основ збалансованої системи економічних показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 263–271.
8. Безопасность социально-экономических систем / В.Л. Шульц, В.В. Цыганов, Р.Ф. Идрисов, Н.Н. Терехова. Центр исследования проблем безопасности РАН. М. : Наука, 2009.
9. Krasnokutska N., Koptieva H. Process approach to study economic security components of trade enterprises. *Evropský časopis ekonomiky a management*. Volume 5. Issue 6. 2019. pp. 91–103.
10. Фролова Л.В., Рожено О.В. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. № 3(177). 2016. С. 199–209.
11. Валіков В.П., Македон В.В. Економічна безпека підприємства в концепті процесного управління. *Нобелівський вісник*. 2017. № 1 (10). С. 12–22.
12. Волощук В.О. Класифікація підходів та методів формування аналітичних інструментів оцінювання економічної безпеки промислового підприємства. *Економіка: реалії часу*. № 5(15). 2014. С. 224–231.

REFERENCES:

1. Vasyltsiv T.H., Mykytiuk R.M. (2012) Udoskonalennia metodyky otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Improving the methodology for assessing the economic security of an enterprise] *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. Vyp. 22.14. pp. 181–188.
2. Dovbnya, S.B. and Hichova, N.Y. (2008) Diahnostyka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Diagnostics of the enterprise's economic security level], *Financi Ukraini*. 4. pp. 88–97.
3. Klebanova, T.S. and Sergienko, E.A. (2006) Modeli otsinky, analizu ta prohnozuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Enterprise's economic security assessment, analysis and forecasting models] *Business Inform*. 8, pp. 65–72.

4. Kovalev, D. and Pletnykova, I. (2001) Kilkisna otsinka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Quantitative evaluation of the enterprise`s economic security level] *Ekonomika Ukraini*. 4, pp. 35–40.
5. Kozachenko, G.V., Ponomarev, V.P. and Liashenko, A.N. (2003) Ekonomicheskaia bezopasnost predpriatiia: siushchnost i mehanizm obespecheniia [Enterprise`s economic security: the nature and implementation mechanism], monograph, Libra, Kyiv, Ukraine.
6. Otenko, I.P. and Iartym, I.A. (2013) Otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky v protsesakh rozvytku pidpriemstva [Identification of the “Economic Security of the Enterprise Strategic Changes] *Biznes Inform*. vol. 11. available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_11_43. (Accessed 20 February 2020).
7. Hnylytska L.V. (2011) Vykorystannia kontseptualnykh osnov zbalansovanoi systemy ekonomichnykh pokaznykiv dlia otsinky stanu ta rivnia ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodarskoi diialnosti. [Using the conceptual framework of a balanced system of economic indicators to assess the state and level of economic security of economic entities] *Finansy, oblik i audyt*. 18. pp. 263–271.
8. Bezopasnost' sotsial'no-ekonomicheskikh sistem [Security of socio-economic systems] / V.L. Shul'ts, V.V. Tsyganov, R.F. Idrisov, N.N. Terekhova. Tsentri issledovaniya problem bezopasnosti RAN. M. : Nauka, 2009.
9. Krasnokutska N., Koptieva H. Process approach to study economic security components of trade enterprises. *Evropský časopis ekonomiky a management*. Volume 5. Issue 6. 2019. pp. 91–103.
10. Frolova L.V., Rozhenko O.V. (2016) Metodychni pidkhody do otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. [Methodological approaches to assessing the economic security of an enterprise] *Aktualni problemy ekonomiky*. (177). pp.199–209.
11. Valikov V.P., Makedon V.V. (2017) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v kontsepti protsesnoho upravlinnia [Economic security of the enterprise in the concept of process management] *Nobelivskiyi visnyk*. 1 (10). pp. 12–22.
12. Voloshchuk V.O. Klasyfikatsiia pidkhodiv ta metodiv formuvannia analitychnykh instrumentiv otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky promyslovoho pidpriemstva [Classification of approaches and methods for forming analytical tools for assessing the economic security of an industrial enterprise] *Ekonomika: realii chasu*. 5(15). 2014. pp. 224–231.